

УДК 332.334:631:330.322

О. В. Лазарева,

д. е. н., доцент кафедри управління земельними ресурсами,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

В. О. Фромоць,

студент, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

O. Lazarieva,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor of management the landed resources department,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine.

V. Fromol's,

student, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

INNOVATIVE PRINCIPLES OF AGRICULTURAL LAND DEVELOPMENT STRATEGY

У статті проаналізовано підходи щодо визначення інноваційних засад розвитку сільськогосподарського землекористування. Розкрито сутність та необхідність формування його інноваційної стратегії. Висвітлено роль інновацій та інноваційної політики у землекористуванні. Поглиблено теоретичні та методологічні аспекти розвитку сільськогосподарського землекористування на інноваційних засадах. Встановлено, що інноваційна стратегія землекористування є комплексом інноваційних заходів, які мають на меті визначення найважливіших та пріоритетних напрямів вибору ефективного розвитку сільськогосподарського землекористування. Розкриті зовнішні та внутрішні компоненти стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування. Обґрунтовуються перспективні та пріоритетні напрями впливу формування стратегії їх розвитку. Визначено фактори, які потрібно враховувати при розробці стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування, та побудовано модель поетапної розробки стратегії, в якій визначено основні її складові, що мають у ній враховуватися. Запропоновано перспективні напрями подальших досліджень стратегії інноваційного розвитку сільськогосподарського землекористування.

The article analyzes approaches of determining innovative principles of agricultural land use development. The essence and necessity of forming of its innovative strategy are revealed. The role of innovations and innovative land use policies are highlighted. The theoretical and methodological aspects of agricultural land development on an innovative basis are deeply developed. It was determined that the innovative land use strategy is a complex of innovative measures aimed at identifying the most important and priority directions of the choice of effective development of agricultural land use. The external and internal components of the agricultural land use development strategy are revealed. The perspective and priority directions of influence of formation of their development strategy are substantiated. The factors that need to be taken into account when developing the agricultural land development strategy are determined, and a model for phased development of a strategy is developed, in which the main components that are to be taken into account in it are determined. The perspective directions of further research of the agricultural land use innovative development strategy are suggested.

Ключові слова: сільськогосподарське землекористування, інновації, інноваційний розвиток, інноваційні засади, стратегія розвитку, ефективність.

Key words: agricultural land use, innovations, innovative development, innovative principles, development strategy, efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку економічних відносин стан сільськогосподарського землекористування залишається незадовільним. На сьогодні сільське господарство передбачає створення стратегічних напрямів діяльності, які базуються на інноваціях та мають інноваційний характер. У той же час інноваційні засади розвитку повинні бути направлені на нові інноваційні стратегії розвитку конкурентоспроможності землекористування, забезпечення його екологізації, пришвидшення темпів економічного зросту

країни, підвищення продуктивності праці у галузі та ін. На перший план виступає необхідність забезпечення інноваційного розвитку стратегічного сільськогосподарського землекористування, зумовленого передусім тим, що використання наявних методів та підходів використання земельних ресурсів втрачають свою актуальність і потребують вдосконалення. Разом з цим постає нагальна необхідність дослідження питань, пов'язаних із визначенням інноваційних засад стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню інноваційних аспектів розвитку сільськогосподарського землекористування присвячені праці таких відомих вчених, як В.В. Горлачук [1; 2], А.Я. Сохнич [3], О.І. Котикова [4], А.Г. Мартин [5], О.І. Шкуратов [6], І.С. Мареха [7] та ін.

Так, О.І. Котикова [4] пропонує інноваційну модель методології формування сільськогосподарського землекористування, що передбачає урахування принципів, методів, інструментів та способів формування землекористування на інноваційних засадах, раціональних та альтернативних форм організації інноваційного землекористування.

О.І. Шкуратов [6] твердить, що інноваційна діяльність у сфері організації сільськогосподарського землекористування має бути орієнтована передусім на формування ефективного еколого-економічного потенціалу, найбільш продуктивну реалізацію всіх виробничих процесів, уведення інтенсивного використання агроландшафтів.

І.С. Мареха [7] доводить, що під стратегією розвитку сільськогосподарського землекористування рекомендується розуміти науково-обґрунтовану узагальнену модель конкурентного, перспективного, інноваційного сільськогосподарського розвитку, що має за мотиви здійснювати екологічно орієнтовану інвестиційну діяльність, систему еколого-економічних показників та адміністративних ресурсів, покладених у засади управління, що забезпечує еколого-ресурсну безпеку як у регіоні, так і в країні.

Проте формування інноваційних стратегій використання земельно-ресурсного потенціалу потребують подальших розробок та удосконалення. Не в повній мірі розкриті теоретичні та методологічні положення стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування. Залишається гостра необхідність продовження пошуку шляхів розв'язання цієї проблеми на інноваційних засадах.

МЕТА СТАТТІ

З урахуванням вищенаведеного метою статті є узагальнення та поглиблення теоретичних та методологічних аспектів розвитку сільськогосподарського землекористування на інноваційних засадах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблема оптимального поєднання процесу використання і охорони земельних ресурсів потре-

бує системної орієнтації досліджень у контексті стратегії соціального та економічного розвитку держави, яка повинна бути зорієнтована на ефективне використання земельно-ресурсного потенціалу та досягнення високих стандартів життя.

Становлення конкурентоспроможної економіки підіймає питання інноваційного розвитку землекористування, який мав би можливість забезпечувати ефективне використання наявного природно-ресурсного потенціалу.

Відзначимо, що передумовами інноваційного вектору розвитку землекористування є глибокі зміни самої суті вітчизняного землекористування: створено нову систему земельних відносин на основі приватної власності на землю, збільшилася кількість землекористувачів та землевласників, формується інфраструктура ринку землі й іпотечного кредитування, змінилися умови праці, виникла потреба переходу від звичної статичної до динамічної конкуренції, а відповідно й виникла потреба у використанні нестандартних рішень, які, у свою чергу, вимагають високого рівня не стільки традиційного інтелекту, скільки творчості, креативності землевласників та землекористувачів [8, с. 163].

Ставлячи за мету підвищення ефективності використання земельних ресурсів, інновації створюють для розвитку підприємницької галузі широкі перспективи. Успішна інноваційна політика дає можливість створити позитивний імідж сільськогосподарського виробництва, підвищити конкурентоспроможність, ефективно використовувати наявні ресурси, збільшувати прибуток.

Впровадження в практику суб'єктів господарювання стратегій розвитку землекористування, направлених на підвищення ефекту конкуренції, забезпечення соціально-економічної та екологічної привабливості, адаптації до нових реалій ринку, дозволить підвищити ефективність ведення бізнесу на землі та ін.

Розробка стратегій інноваційного розвитку створює можливості для поступального, пропорційного, ефективного розвитку землекористування, його екологічну та економічну стійкість та захищеність.

При цьому, як показує досвід зарубіжних країн, стратегічне управління інноваціями в сільськогосподарському землекористуванні повинне зосереджувати свої зусилля на чотирьох пріоритетних напрямках [9, с. 33]:

1) формування новітньої техніко-технологічної бази, упровадження енерго- та ресурсозбереження, комплексної механізації та автоматизації виробництва й управління;

2) формування нового складу зайнятих, зокрема, шляхом підвищення кваліфікації і

творчої активності працівників, а також інноваційне оновлення всіх сфер діяльності, напрямів організації виробництва та праці, методів та систем управління;

3) посилення спрямованості діючої системи мотивації праці на підтримку інноваційної діяльності й інноваційного клімату у галузі;

4) об'єктивне та достовірне оцінювання інноваційного рівня землекористування у сільському господарстві — визначення системи показників та критеріїв його соціально-економічного розвитку, ефективності розробок і впровадження у виробництво, реалізації науково-технічної політики.

При цьому на передній план виступають завдання визначення перспективних напрямів розвитку сільськогосподарського землекористування, забезпечення конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва. Розробка економічної стратегії інноваційного розвитку сільськогосподарського землекористування дозволить створити умови для розвитку організаційних аспектів відбору оптимальних варіантів інноваційних рішень, їх впровадження та підвищення економічної ефективності, конкурентної переваги, стабільності розвитку землекористування.

Інноваційна стратегія землекористування є складовою частиною загальної стратегії і являє в собі комплекс інноваційних заходів, які мають на меті визначення найважливіших та пріоритетних напрямків вибору ефективного розвитку сільськогосподарського землекористування.

Формулювання стратегії розглядається як один із суттєвих компонентів системи інноваційного розвитку і передбачає визначення особливостей процесу сільськогосподарського землекористування. Враховуючи, що стратегія — це спосіб досягнення результату, сформульованого у вигляді мети, можна стверджувати, що формулювання стратегії є процесом, у ході якого керівники встановлюють місію, формують систему цілей, обирають стратегії, а також визначають усі складові (компоненти) процесу стратегічного управління [10].

Метою стратегії сільськогосподарського землекористування має бути визначення та реалізація основних напрямків державної земельної політики, спрямованих на вдосконалення сільськогосподарського землекористування, створення сприятливих умов для сталого розвитку території через планування, землеустрій і землевпорядкування, розвиток високоефективного конкурентоспроможного землеволодіння і землекористування, забезпечення переходу та розвитку вітчизняного сільськогосподарського землекористування в контексті інноваційного вектору розвитку.

При розробці стратегії розвитку землекористування, необхідно враховувати засоби та методи діяльності суб'єкта навколишнього середовища, які використовуються для досягнення поставлених цілей та повинні бути орієнтована на збереження земельних ресурсів, відтворення родючості ґрунтів, забезпечуючи динамічний та гармонійний розвиток економіки.

Пошук шляхів стратегії розвитку землекористування продемонстрував необхідність врахування зовнішніх і внутрішніх компонентів середовища.

До зовнішніх компонентів відносяться:

— стан навколишнього середовища, в якому знаходиться і функціонує землекористування;

— вивчення позиції конкурентів, що дозволить визначити тенденції формування ринку та їх вплив на стан розвитку землекористування;

— процес державного управління землекористуванням, який ґрунтується на методології економічного, соціального, політичного і ін. поступу суспільства;

— стан ринкової інфраструктури (кадастрово-реєстраційних центрів, іпотечних установ, товарних бірж та інформаційних центрів і ін.), покликаної забезпечити раціональне використання і охорону земель;

— фінансово-кредитна політика, зорієнтована на економічне регулювання раціонального землекористування.

До внутрішніх компонентів середовища відносяться:

— процес використання земельних ресурсів, який передбачає екстенсивний чи інтенсивний спосіб ведення господарства;

— наявність засобів виробництва, які б дозволили з максимальною повнотою використати наявний виробничий потенціал;

— наявність власних джерел фінансування, що забезпечують розробку проектів організації території;

— наукові дослідження та розробки, спрямовані на розвиток конкурентоспроможного землекористування.

Взагалі розробка стратегії передбачає побудову інформаційної моделі, в якій цілі розглядаються як сукупність характеристик з визначенням пріоритетних напрямів діяльності (обсяги сільськогосподарського виробництва, соціальна захищеність товаровиробників, якісні параметри продукції, екологізація процесу використання землі тощо). При цьому формується така політика землекористування, яка має відповідати обраним орієнтирам з урахуванням умов оздоровлення та охорони навколишнього середовища, в тому числі земельних ресурсів.

Розробка календарного плану реалізації прийнятої стратегії будується за функціонально-часовим принципом. При цьому за певну ціль відповідає конкретний землевласник чи землекористувач, а на виконання цілі дається визначений проміжок часу.

Під час безпосередньої реалізації стратегії передбачається розподіл ресурсів та виконання завдань згідно з наміченими цілями.

При цьому цілі та завдання стратегії розвитку землекористування такі: збільшення виробництва продукції та цій основі ефективне використання наявного виробничого потенціалу, виробництво екологічно чистих продуктів харчування, що передбачає розвиток системи природо- та землеохоронних заходів, забезпечення бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті на основі визначення оптимальної системи сівозмін та збільшення прибутку за рахунок мінімізації витрат на основі використання ресурсоощадних технологій.

Етапи розробки стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування представлені на рисунку 1.

Моніторинг реалізації стратегії є контролем виконання стратегічних цілей і, у разі необхідності, прийняття адекватних заходів щодо ліквідації негативних процесів у землекористуванні або ж коригування стратегії.

ВИСНОВКИ

З урахуванням вищевикладеного, подальший розвиток сільськогосподарського землекористування потрібно планувати відповідно до стратегії його інноваційного розвитку, що включає в себе: зростання ролі науки і техніки в розвиток економіки землекористування; забезпечення передових трансформацій у сфері матеріального виробництва; підвищення конкурентоспроможності продукції сільського господарства на світовому ринку; зміцнення екологічної безпеки землекористування тощо.

Рис. 1. Етапи розробки стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування

З вищевикладеного випливає, що стратегія розвитку землекористування є системою концептуальних положень щодо визначення пріоритетних напрямків діяльності на основі врахування компонентів макрооточення та внутрішнього середовища конкретного землекористування з визначенням завдань та цілей, що впливають з умови раціонального використання і охорони земельних ресурсів.

У нинішніх умовах виникає необхідність подальших розробок стратегій розвитку сільськогосподарського землекористування, виправлення допущених помилок та розв'язання існуючих проблем на основі врахування минулого досвіду.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування для конкретного землекористувача на засадах форсайт-методу.

Література:

1. Горлачук В.В. Обґрунтування критеріїв і показників конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / В.В. Горлачук, О.Ю. Коваленко // Бізнес-навігатор: науково-виробничий журнал. — 2013. — № 1 (30). — С. 72—83.
2. Горлачук В.В. Формування конкурентоспроможності землекористування в регіоні / В.В. Горлачук // Наукові праці. Економічні науки. — 2010. — Т. 133, Вип. 120. — С. 110—115.
3. Сохнич А.Я. Інновації в період економічних трансформацій / А.Я. Сохнич, І.О. Грищева // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. — 2012. — Т. 2, Вип. 1. — С. 14—18.
4. Котикова О.І. Теоретичні засади формування інноваційної моделі сільськогосподарського землекористування / О.І. Котикова // Сталий розвиток економіки. — 2012. — № 5. — С. 9—12.
5. Мартин А.Г. Регулювання ринку земель в Україні: наукова монографія // А.Г. Мартин. — К.: Аграр Медіа Груп, 2011. — 252 с.
6. Шкуратов О.І. Інноваційні засади формування екобезпечного землекористування в сільському господарстві / О.І. Шкуратов // Інноваційна економіка. — 2011. — № 6. — С. 10—13.
7. Мареха І.С. Інноваційні підходи до обґрунтування інвестиційних рішень у сфері сільськогосподарського землекористування на основі еколого-економічної оцінки якості інвестицій / І.С. Мареха // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2013. — № 4. — С. 338—345.
8. Песчанська І.М. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку землекористування / І.М. Песчанська // Наукові праці. Економічні науки. — 2005. — Т. 64, Вип. 51. — С. 162—165.
9. Гринчук Ю.С. Формування інноваційних стратегій управління використанням земельно-ресурсного потенціалу аграрного виробництва / Ю.С. Гринчук // Економіка та держава. — 2013. — № 7. — С. 31—33.
10. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В.М. Гейця. — К.: Фенікс, 2003. — 1007 с.
11. Лазарева О.В. Методологічні аспекти формування інноваційної моделі землекористування / О.В. Лазарева // Збалансоване землекористування. — 2014. — № 2. — С. 110—114.
12. Лазарева О.В. Методологічні підходи формування механізму інноваційного управ-

ління сільськогосподарським землекористуванням / О.В. Лазарева // Економіка. Управління. Інновації. — 2014. — № 2 (12). — С. 295—303.

References:

1. Horlachuk, V.V. and Kovalenko, O.Yu. (2013), "Rationale of criteria and indicators of agricultural enterprises competitiveness", *Biznes-navigatori: naukovo-vyrobnychyj zhurnal*, No. 1 (30), vol. 1, pp. 72—83.
2. Horlachuk, V.V. (2010), "Formation of competitiveness of land use in the region", *Naukovi pratsi. Ekonomichni nauky*, vol. 133, iss. 120, pp. 110—115.
3. Sokhnych, A.Ya. and Irysheva, I.O. (2012), "Innovations in the period of economic transformations", *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noi vlasnosti*, vol. 2, iss. 1, pp. 14—18.
4. Kotykova, O.I. (2012), "Theoretical base of innovative models agricultural land use", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 5, pp. 9—12.
5. Martyn, A.H. (2011), *Rehuliuвання rynku zemel' v Ukraini: naukova monohrafiia [Regulation of the land market in Ukraine: a scientific monograph]*, Ahrar Media Hrup, Kyiv, Ukraine.
6. Shkuratov, O.I. (2011), "Innovative principles of formation of environmentally safe land use in agriculture", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 6, pp. 10—13.
7. Marekha, I.S. (2013), "Innovative approaches to investment decisions substantiation in the sphere of agricultural land use on the base of ecological and economic assessment of investment quality", *Marketynh i menedzhment innovatsij*, vol. 4, pp. 338—345.
8. Peschans'ka, I.M. (2005), "Theoretical aspects of land use innovative development", *Naukovi pratsi. Ekonomichni nauky*, vol. 64, iss. 51, pp. 162—165.
9. Hrynychuk, Yu.S. (2013), "Creation strategies of innovation to manage of use land resource potential agricultural production", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 7, pp. 31—33.
10. Hejts', V.M. (2003), *Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovhostrokovoho rozvytku [The Ukrainian economy: long-term development strategy and policy]*, Feniks, Kyiv, Ukraine.
11. Lazarieva, O.V. (2014), "Methodological aspects of the innovative land use model formation", *Zbalansovane zemlekorystuvannia*, vol. 2, pp. 110—114.
12. Lazarieva, O.V. (2014), "Methodological approaches to formation of innovation management mechanism of agricultural land utilization", *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, No. 2 (12), vol. 2, pp. 295—303.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2017 р.